

UNIT 2

Negotiating Marital Discord: A Thirteenth Century Adultery Case

1. Teshuvot Maimoniyot, Nashim no. 25

"We shall pass over before" (Num. 32:32) our rabbis' concern [about] the bad deed that has been reported to us. For Isaac has come to us and has shouted about his wife Sarah, that he had left her in the month of Adar in the year 5031 (March 1271), when he traveled to a distant place [in an attempt] to make a profit so that he could sustain his home. He had left her empty (i.e. not with child), and he did not return to her until he heard in the place where he was that his wife had transgressed (*zantah*) and had conceived in harlotry and had given birth. Now he has returned to his kingdom and he came before us in the month of Av 5032 (July 1272) and found his wife here. He pleaded before us and even wished to keep us from prayer (*rotzeh le- vatel tmideynu*) until we decided to probe, investigate, and look into the matter. And we asked her (i.e. the wife, Sarah) about the matter, and she said: "My husband left me full (i.e. with child)." To this he said: "This was never true, as is known to all, as I left town in Adar (March 1271) and she delivered the next Adar (March 1272)."

We (i.e. the tribunal that discussed the case) have sent for the people of her place of residence (*bonei yishuvah*), to Rabbi Shaltiel and his two sons, and asked them to testify under penalty of *herem* (excommunication), and they did so, testifying under oath that indeed she had borne a *mamzer* (illegitimate child), as you will see in the letter of Rabbi Shaltiel. The signatures on the document are validated for we have done so using reliable witnesses who know these signatures.

We also heard one witness who appeared before us, who testified under oath before us that, last year on the eve of the festival of Shavuot in 5031 (May 23, 1271), he went over to her house to make *kiddush* (i.e. the traditional benediction over wine) for her, and he had found her in the company of disreputable gentiles (*goyim rekim u-pohazim*); they were playful and intimate with her (*sahaku imah*) and they were embracing and he fondled her. He left them in the house. We have assumed that it was around that time that she had conceived. And there are some individuals who testified that they have seen her now (i.e. recently), on Purim of 5032 (February 23, 1272), with a very bulging belly here (i.e. in the town of the tribunal).

1. תשובות מיימוניות, נשים ס' כ"ה

נחנו נעבור לפני רבותינו חלוצים על מעשה הרע אשר הקרה לפנינו, אשר בא יצחק אלינו וצעק על אשתו שרה שהלך מאתה בשנת ל"א באדר למרחקים להרויח ולטרופ טרף ולהביא לביתו והניחה ריקנית, ולא חזר אליה עד אשר הוגד לו במקום שהיה שם שאשתו זינתה והנה היא הרה לזנונים וילדה, וחזר למלכותו ובא לפנינו בירח אב בשנת ל"ב לפרט ומצא את אשתו בכאן. והוא נתחן לפנינו וביטל תמידנו עד אשר נטפלנו לתור ולדרוש ולחקור הדבר, ושאלנו את פיה ואמרה בעלי הניחני מליאה, והוא אמר להד"מ כאשר ידוע לכל שהלכתי ממנה באדר והיא ילדה באדר.

והנה שלחנו אל בני ישובה ר' שלתיאל ובניו שיעידו על פי החרם, והנה עשו כן והעידו על פי החרם שהולידה ממזר כאשר בכתבו של ר' שלתיאל, כי החותמת שלו אמת ויציב, וקיימנו על פי עדים נאמנים המכירין חתימתו.

וגם עד אחד הגיד לפנינו על פי החרם בכאן, שאשתקד בליל שבעות שנת ל"א הלך לביתה לקדש לה, ומצא גוים ריקים פוחזים ושחקו עמה וגיפפוה וחיבקהו והניחם בתוך הבית, ושיערנו כך שבאותו זמן נתעברה. וגם בני אדם העידו שראו אותה עתה בפורים שנת ל"ב בבטן המלאה בכאן.

Furthermore, before the bad rumor spread around this town, Sarah's father appeared before the undersigned and asked to consult us so that we should instruct him whether he may kill his daughter by drowning her in the river and ridding the world of her presence. We asked him why he wished to do so, to which he replied: "I have one daughter and she has become pregnant from harlotry and she has given birth to a mamzer from a gentile, for it has been over a year since her husband went off, and I cannot deny that she is an absolute and notorious whore (*zonah gmurah u-mefursemet*). She has given birth to a baby girl, and has killed the *mamzer*, and I fear she will leave altogether and associate with bad company (*she-tezeh le-tarbut ra'ah*)."

We asked him: "Can you not put this matter right in any other fashion?" To which he replied: "Whenever I reprimand her she threatens me that she will go and be among the gentiles, 'for I am not the first woman who has been bad,' and she has fled the house many times, but then her mother talks her into returning, and she returns. I fear she will associate with bad company, so I beseech you in every way to let me kill her."

We have not permitted him to do so, for as it is written (BT Sanhedrin 73a) "but he who pursues idol worship, we do not save him [from himself] by killing him." And even he who fornicates with an Aramean (BT Sanhedrin 82a), whom we know may be killed by zealots, if those zealots consult a legal authority, and do not act out of pure zeal, those they consult with may not rule and sanction the zealous act. And even more so in our case.

And we have sent all the rest of the evidence to Rothenburg to the great luminary, our teacher Rabbi Meir, may he live. And indeed this case has become the subject of local female gossip (an expression taken from M Sotah 6:1, meaning that women speak of her as they spin at night) about how she has fornicated and has blood on her hands. And have recorded it all down as it came to pass. For they (i.e. the husband, and maybe the father) have come before us, and we have accepted the testimonies, validated them, and delved into the matter and investigated. It is therefore our opinion that in this case we should not say "let us help them patch it up," but rather we should assist in severing this marital bond.

Now, our rabbis, those close to us in Erfurt, and those more remote in Würzburg, and the great luminary Rabbi Meir of Rothenburg, may the Lord guide him and the other rabbis of the Rhineland, discharge Isaac from Sarah, a stray cow (*parah sara*, a pun on the name Sarah) by accepting Isaac's *get* (writ of divorce) that was performed in our presence. We

ואף גם זאת בטרם יצאה השמועה הרעה לתוך העיר הזאת, בא אביה של שרה לפני שנים מן החתומים למטה, ובא לימלך בנו להורות לו אם מותר להרוג בתו לאבדה מן העולם ולהטביעה בנהר, ואמרנו לו למה, ואמר לנו בת אחת יש לי והרה לזנונים וילדה ממזר מן הגוים, כי יש יותר משנה שהלך בעלה ממנה ואיני יכול לכפור, והיא זונה גמורה ומפורסמת, וילדה בת והרגה הממזר, ואני ירא שתצא לתרבות רעה. ואמרנו וכי לא תוכל לעשות בענין אחר, אמר לנו כשאני מוכיחה היא מגזמת לנו לילך בין הגוים. כי איני האשה הראשונה שעשתה רעה. והרבה פעמים רצתה מן הבית אלא שאמה משדלתה בדברים ומחזירת' לבית. ועל שאני יראש שתצא לתרבות רעה אני מבקשכם בכל מיני תחינה שתתירו לי להורגה.

וסוף הדבר שלא מצינו להתיר לו, כדתן [סנהדרין עג, א] אבל הרודף אחר עבודה זרה אין מצילין אותה (תיקון: אותו בנפשו), ואפילו הבוהל שהקנאים פוגעין בו [שם פב, א] אם בא לימלך אין מורין לו, וכל שכן בנידון זה.

וגם שאר ראיות שהיו בידינו הכל שלחנו לרוטנבור"ק אל המאור הגדול למה"ר מאיר שיחיה. והנה נושאות ונותנות בה מוזרות בלבנה על אשר ניאפה ודם בידיה. ועתה כתבנו כאשר הוא כי הם באו לפנינו וקבלנו העדות וקיימנו ודרשנו וחקרנו ואין אומר טוב לדבק כי אם השבק.

ועתה רבותינו הקרובים אלינו שבארפור"ט והרחוקים ממנו שבויירצבור"ק והמאור הגדול הר"מ מרוטנבור"ק המקום יהיה לו בעזרו ושאר רבותינו שברינו"ס פטרו את יצחק משרה פרה סרה בזריקת גט הנעשה בפנינו.

have written and signed this: Moshe Azriel ben Rabbi Eliezer Hadarshan; Eliezer son of Yechiel of blessed memory; Ephraim ben Yoel may he rest in Eden.

משה עזריאל בן ה"ר אלעזר הדרשן. אליעזר בר' יחיאל זלה"ה. אפרים בר' יואל מב"ע :

איך נפתח תחלה לרבותינו ממני מופלאים, חמוקי ירכים כמו חלאים, ואני לא מצאתי ידים ורגלים, בעסק העלובה הזאת גומר בת דבלים, טומאתה בשולים, ואנחנו לא ידענו מה, אך רבותינו שתותי אדמה, יכריעו הדבר לאמתו, ואשר יצא מפיהם כל עדת ישראל יעשו אותו, ואני תלמידים פתחתי מן הצד כתלמיד הדין לפני רבו. דקדקתי בעדות רבי שאלתיאל ובניו שהעידו שנפרד בעלה ממנה בכ"ה באדר וילדה לשנה הבאה בפרשת פרה אדומה ממזר, אין בעדותן ממש דאין כאן אלא עד אחד דקרובים נינהו...

והכתובה אין לנו כח להפסידה עד שיהו עידי זנות או עידי כיעור, שאם באת לגבות כתובתה יכולה היא להכחיש העד הכשר המעיד על דבר מכוער, וכהנה רבות בירושלמי בפ"ק דכתובות (ה"א) דאסורה לו משום ספק סוטה ולא מפסיד לה כתובה. ואם הודת לדברי העד המעיד על דבר המכוער ולא נתנה אמתלא מקובלת לדבריה להיתר אז גם כתובתה הפסידה והתוספת, אבל נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג אי איתנהו בעינייהו שקלא להו כדאיתא ס"פ אלמנה בכתובות (קא ב) זנתה לא הפסידה בלאותיה קיימין, ואי ליתנהו בעינייהו לא משלם לה בעל מידי. כללא דמילתא אסור לו לקיימה ורשאי הוא לזרוק לה גט בע"כ ואפילו אי לא ממציא נפשה לזרוק לה גט רשאי לישא אחרת, ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה, ובנות בוטחות תעלזנה. ויש לשאול את פיה למה כפרה באלול שלא היתה מעוברת ולמה חירפה וגידפה את האומר לה שהיא מעוברת, וכיוצא בזה יש לדרוש ולתור בדרישה ובחקירה על כל דבר ודבר, ואם לא תתן אמתלא מקובלת ומיושרת בלי נכל ועיקול על כל מה שישאלוה אז הפסידה גם כתובתה לבד מנכסי מלוג ונכסי צאן ברזל מאי דאיתנהו בעינייהו.

והיה זה שלום מאיר ב"ר ברוך שיחיה.

* Translation adapted from Ephraim Shoham-Steiner, *Jews and Crime in Medieval Europe* (Detroit: Wayne State University Press, 2021), p. 295-297. The original text also appears, with minor variations, in Responsa of R. Meir b. Barukh (Maharam), Lvov Ed., no. 341 (formely 310) and elsewhere.